

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано безробіття в Україні та розглянуто основні статистичні дані, що характеризують ринок праці в державі за останні роки. Виявлено головні проблеми цього явища та шляхи їх подолання. Описано державні заходи щодо зменшення негативних наслідків різних видів безробіття.

Аннотация. Проанализирована безработица в Украине и рассмотрены основные статистические данные, характеризующие рынок труда в государстве за последние годы. Выявлены основные проблемы безработицы и пути преодоления этого явления. Описаны государственные меры по снижению отрицательных последствий различных видов безработицы.

Annotation. The unemployment in Ukraine has been analyzed and the basic statistic data that characterize the labor market in the country over the recent years have been discussed. The major problems of unemployment and the ways to solve this problem have been revealed. The state measures on reducing the negative impact of different types of unemployment were described.

Ключові слова: безробіття, ринок праці, державне регулювання безробіття, зайнятість населення, соціальне страхування.

Активізація у формуванні ринкової економіки України спричинила посилення уваги до всіх проблем та процесів, що відбуваються у сфері праці. Соціально-трудові відносини та зміни, що в них відбуваються є актуальними не тільки для суспільства, а й зачіпають інтереси кожної людини, яка займається трудовою діяльністю.

Дослідженням проблеми зайнятості населення займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Амосов О. Ю., Андрійчук В. Г., Васильченко В. С., Герасимчук В. Г., Гудзинський С. О., Дієсперов В. С., Лупенко Ю. О., Нікіфорова А. А., Прокопа І. В. та ін. Хоча питанням підвищення зайнятості населення та шляхам їх вирішення в економічній літературі приділяється певна увага, але багато з них поки що, на жаль, залишаються проблемними [1, с. 27]. Саме їх дослідження і є метою статті.

Макроекономічна ситуація за період реформувань у країні негативно вплинула на стан ринку праці, активізувала вивільнення робочої сили, збільшила її плінність. Невироблена продукція та втрачені доходи громадян є наслідком безробіття в країні, в тому числі прихованого; низькою залишається рівень продуктивності праці; невпинно зростає вартість життя населення, загострюються проблеми диференціації доходів населення та зростання споживчих витрат; недостатньо ефективною є політика держави щодо регулювання зайнятості, безробіття, оплати праці, соціального захисту та підтримки населення [1, с. 62].

Здійснене в Україні останніми роками реформування підприємств призвело до вивільнення досить значної частини їх працівників і помітного зростання безробіття. Ураховуючи низькі рівні зайнятості людських ресурсів їхньої освіченості та спроможності до відтворення, а також матеріального добробуту слід визнати, що сучасний їх стан незадовільний.

Ринок праці займає дуже важливе місце в системі ринкових відносин, адже на ньому стикаються інтереси працездатних людей і роботодавців, які представляють державні, громадські та приватні організації. Але соціально-трудові відносини, зайнятість, ринок праці – це ті сфери ринкової економіки, в яких найбільш чітко простежуються недосконалість ринку, що призводить до дисбалансів в економіці та необхідності державного регулювання. Праця і капітал, взаємодіючи на ринку праці, визначають його внутрішній суперечливий характер.

Значене протиріччя не може бути вирішене в рамках ринкової концепції й вимагає втручання держави. Держава, надаючи кошти для проведення програм, що підвищують конкурентоспроможність працівників і забезпечують їхній соціальний захист, робить свободу вибору найманих працівників реальною й обмежує диктат із боку роботодавців. Це, у свою чергу, забезпечує фірми необхідною кількістю кваліфікованої робочої сили.

Зайнятість населення розглядається як макроекономічна категорія, що об'єднує важливі соціальні та економічні індикатори стану суспільства. Ринок праці при тісному зв'язку з іншими підсистемами ринків – товарів, послуг, капіталів – займає не менш специфічне становище в системі ринків [2, с. 46].

Регулювання зайнятості на макроекономічному рівні має бути спрямоване на підтримання балансу економічних і соціальних пріоритетів на ринку праці. Основне національне багатство – інтелектуальний потенціал країни, людські ресурси, їхні знання, система цінностей, творчі здібності – саме вони дають змогу забезпечити економічне зростання, добробут народу і безпеку країни.

У 80-ті роки в діловому світі розвинутих країн затверджується нова концепція розвитку економіки, суть якої полягає у вирішальній ролі людського фактора. Кожна компанія зацікавлена у високій кваліфікації й творчій активності працівників, бо головний ресурс швидкого технологічного розвитку сучасної економіки – це нові технічні та комерційні ідеї і люди, готові втілювати їх у життя. Західні країни посилюють активізацію людського фактора у виробництві, а саме вдосконалили матеріальне й моральне стимулювання праці, підвищили кваліфікацію працівників, створили сприятливий клімат для роботи та відпочинку, турбуються про здоров'я людей тощо.

Які б не були вражаючі успіхи розвитку країн ринкової економіки в сфері функціонування ринку товарів і послуг, негативні наслідки функціонування ринку праці дуже важкі для працюючих, продавців своєї робочої сили. Високий рівень безробіття – це не тільки показник неблагополуччя на ринку праці, але й потужний "негативний заряд" для економіки в цілому. Ось чому різні уряди країн, змінюючи один одного, передусім визначають свої позиції щодо ринку праці: наскільки вдалося скоротити безробіття, створити нові робочі місця, підвищити ефективність використання робочої сили. Зростання безробіття завжди і скрізь викликає політичне та соціальне напруження [2, с. 128].

Невід'ємним завданням кожної країни та її регіонів є забезпечення зайнятості наявного у них населення, а передусім того, що знаходиться у працездатному віці.

Безробіття – це складне соціально-економічне та психологічне явище, при якому значна частина активних працездатних громадян не може знайти роботу, яку б вони могли виконувати. Безробіття виникає внаслідок переважання пропозиції праці над попитом на неї, причому ця невідповідність може бути як кількісною, так і якісною.

Сучасна наука використовує поняття так званого "природного рівня безробіття", при якому фактори, що підвищують і зменшують ціни та заробітну плату знаходяться в рівновазі. Одні науковці вважають, що ринок робочої сили неможливий без безробіття у межах 2 – 3 %. На думку інших вчених, безробіття навіть на низькому рівні суперечить принципам сучасного суспільства. У різних країнах рівні безробіття суттєво відрізняються, оскільки залежать від природного безробіття (рівня), фази економічного циклу, в якій перебуває країна, а також від ефективності державної політики зайнятості. У деяких зарубіжних країнах природний рівень безробіття становить 4 – 6%, у пострадянських країнах – 3 – 5% [4, с. 344].

Відомий американський дослідник у галузі макроекономіки Артур Оукен математично виразив співвідношення між рівнем безробіття і відставанням ВВП (валового національного продукту), відоме в усьому світі як закон Оукена. Згідно з цим законом, щорічний приріст ВВП приблизно на 2,7 % утримує кількість безробітних на постійному рівні. Кожні додаткові 2 % приросту реального ВВП зменшують кількість безробітних на 1 %, і навпаки, кожні 2 % скорочення реального національного обсягу виробництва нижче досягнутого рівня збільшують рівень безробіття на 1 % порівняно з природним рівнем безробіття.

Таким чином, із цього закону випливає, що певні темпи приросту ВВП необхідні для підтримки норми безробіття на попередньому рівні.

Слід розглянути основні статистичні дані, що характеризують ринок праці України за останні роки [3].

Середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15 – 70 років (дані наведено за результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності в середньому за 9 місяців 2011 р.) становила 22,1 млн осіб, з яких 20,4 млн були зайняті економічною діяльністю, а решта (1,7 млн) – безробітні, тобто особи, які не мали роботи, але активно її шукали як самостійно, так і за допомогою державної служби зайнятості. Рівень зайнятості населення становив: у віці 15 – 70 років – 59,5 %, а в працездатному віці – 66,8 %. Рівень безробіття (за методологією МОП) серед економічно активного населення віком 15 – 70 років становив 7,8 %, а працездатного віку – 8,5 %.

Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, на 01.01.2012 р. становила 501,4 тис. осіб [2, с. 87]. За допомогою у працевлаштуванні до цієї установи у грудні 2011 р. звернулося 139,0 тис. незайнятих громадян проти 132,1 тис. у листопаді 2011 р. (у грудні 2010 р. – 160,4 тис.).

Кількість зареєстрованих безробітних на 01.01.2012 р. становила 482,8 тис. осіб, або 28,1 % усіх безробітних працездатного віку, визначених за методологією МОП. Допомогу по безробіттю отримували 75,7 % осіб, які мали статус безробітного. Кожний другий безробітний раніше займав місце робітника, кожний третій – посаду службовця, а решта безробітних не мали професійної підготовки.

Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по країні за грудень 2011 р. зріс на 0,3 пункти і на 01.01.2012 р. становив 1,8 % населення працездатного віку. Зростання цього показника в грудні, як і в попередньому місяці, зумовлене переважно сезонною зайнятістю працівників сільського господарства. Так, у сільській місцевості рівень зареєстрованого безробіття зріс на 0,6 пункту і становив 2,6 % населення працездатного віку, у міських поселеннях – на 0,1 пункту і 1,4 % відповідно.

Найвищий рівень зареєстрованого безробіття спостерігався в Черкаській області (3,2 %), а найнижчий – у м. Києві (0,4 %) [3].

Кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених підприємствами, установами й організаціями до служби зайнятості, у грудні порівняно з листопадом 2011 р. зменшилася на 13,9 тис., або на 19,0 %, і на кінець місяця становила 59,3 тис. (у грудні 2010 р. – 63,9 тис.).

Із зазначеної кількості вільних робочих місць (вакантних посад) майже половина передбачалася для робітників, більше третини – для службовців, решта – для осіб, які не мають професії.

Збільшення кількості незайнятих громадян і скорочення вільних робочих місць, вакантних посад зумовило зростання навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) з 60 осіб у листопаді до 84 – у грудні 2011 р. У регіональному розрізі, як і раніше, зберігається значна диференціація зазначеного показника: від 6 осіб у м. Києві до 1 400 осіб у Черкаській області.

Чисельність осіб, які були безробітними, і час, який вони знаходилися у цьому статусі, наведено в таблиці.

Таблиця

Чисельність осіб, які мали статус безробітних і тривалість пошуку роботи в Україні за останні роки

Показники	Роки		
	2009	2010	2011
Безробітне населення, тис.	1 418	1 425	1 959
Тривалість пошуку роботи, % до 3 місяців	39,1	45,4	39,4
до 6 місяців	22,0	19,9	26,9
до 9 місяців	10,6	9,0	13,4

до 12 місяців	5,3	5,1	6,3
більше 12 місяців	23,0	20,6	14,0
Середня тривалість пошуку роботи, місяців	6	6	6

За сприянням державної служби зайнятості у грудні 2011 року було працевлаштовано 31,9 тис. осіб проти 43,8 тис. у листопаді (у грудні 2010 р. – 34,1 тис. осіб). Серед працевлаштованих незайнятих осіб більше половини становили жінки або молодь у віці до 35 років. Рівень працевлаштування незайнятих громадян порівняно з листопадом 2011 р. скоротився на 2,8 пункти і у грудні 2011 р. становив 5,5 %.

Із Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в грудні 2011 року на допомогу по безробіттю було витрачено 276,6 млн грн. Середньооблікова кількість безробітних, які її отримували впродовж зазначеного місяця, становила 314,8 тис. осіб. Розмір допомоги по безробіттю в середньому на одного безробітного становив 879 грн, що дорівнює 87,5 % законодавчо визначеного розміру мінімальної заробітної плати.

Отже, вкрай необхідно здійснити дієві заходи для виправлення ситуації на краще. Однак і в промисловій, і в аграрній сферах економіки чисельність зайнятих у них людей за цей проміжок часу, на жаль, скоротилася. Зрозуміло, що це є негативним явищем, тим більше, що частки зайнятих і в промисловості, й у сільському господарстві людей помітно зменшилися (на 10,2 і 52,3 %).

В аграрному секторі АПК нашої країни необхідно активно розв'язувати ряд проблем щодо забезпечення звільнених працівників відповідною роботою, а також залучення нових висококваліфікованих кадрів зі сторони та утримувати на селі молодь. Слід визнати, що оскільки більша частина сільгоспідприємств не в змозі забезпечити належні умови життя і праці та необхідні рівні заробітків для висококваліфікованих фахівців, освітньо-кваліфікаційний рівень багатьох працівників аграрних формувань є найнижчим порівняно з іншими галузями національного господарства України [5, с. 347].

В Україні слід розробити Державну програму роботи з кадрами, об'єднавши при цьому в єдине ціле зусилля центральних державних і місцевих органів управління та підприємств останнього. Її основними складовими мають бути: підготовка молоді у вищих навчальних закладах; удосконалення системи перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців; створення належних умов для працевлаштування молодих спеціалістів.

Для забезпечення підвищення ефективності навчання необхідно, насамперед, визначити коло професій, які користуються попитом на ринку праці, мають певну перспективу і тому вимагають від безробітних оволодіння ними новітніх досягнень техніки й технологій. Наявні в регіонах центри зайнятості мають налагодити дієві зв'язки освітніх закладів із тими підприємствами, на базі яких доцільніше проводити професійну підготовку безробітних. Водночас вони повинні організувати стажування, яке є однією із найбільш популярних програм таких служб у багатьох країнах світу,

а для цього створити спеціальні учнівські місця в підприємствах, власники яких погоджуються організувати професійне навчання безпосередньо на робочих місцях, а можливо – й подальше працевлаштування своїх учнів [5, с. 295].

Отже, виходячи із викладеного, для подолання негативних явищ у сфері державного регулювання зайнятості населення та на ринку праці необхідно:

- здійснити заходи щодо реформування ринку праці;
- створити сприятливі умови для забезпечення продуктивної вільно вибраної зайнятості;
- забезпечити державну підтримку високої мобільністю робочої сили;
- розробити конкретні заходи щодо соціального захисту працівників у разі банкрутства підприємств;
- сприяти соціальному захисту неконкурентоспроможних верств населення.

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Транченко Л. В. Державне регулювання зайнятості населення і ринку праці / Л. В. Транченко // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 108. 2. Кареба М. І. Шляхи підвищення рівня зайнятості українського населення / М. І. Кареба, О. С. Кареба // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – 128 с. 3. Соціально-економічне становище України за 2011 рік // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 19. 4. Дядик Т. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посібн. / Т. В. Дядик. – Полтава, 2010 – 344 с. 5. Тимош І. М. Економіка праці : навч. посібн. / І. М. Тимош. – Тернопіль : Астон, 2009. – 347 с.